

BRAM VAN DE BEEK

God lééft

*Over moeilijke teksten
in de Bijbel*

Bij het omslag

Op het omslag staat een schildering in de Sixtijnse Kapel van de doortocht door de Rode Zee, gemaakt in 1481-82. Het is een dramatisch moment. Israël is bevrijd, maar het is op het nippertje geweest. Alleen doordat de HEER de zee droogmaakte konden de Israëlieten ontkomen. Ze waren nog maar net aan de overkant toen de zee terugstroomde. Hun achtervolgers, al de paarden, al de wagens, al de ruiters en al het voetvolk, verdwenen in de golven. Op het fresco zie je hoe ternauwernood de redding was. Israël staat nog langs de vloedlijn. En in het water langs het strand vechten de achtervolgers voor hun leven. Bijna hadden ze Israël ingehaald. En heel deze geschiedenis is geregisseerd door de HEER, zegt Exodus (zie hoofdstuk 7 over Pasen). Hij is dramatisch betrokken in de geschiedenis van Israël en de volken.

De exodus is het basisverhaal van Israëls belijden van Gods handelen. Hij is de HEER die hen uit Egypte, uit het slavenhuis heeft geleid. Bij die gebeurtenis hebben zij de Heilige Naam

leren kennen. In die geschiedenis is Hij niet de onbewogen eerste beweging van de filosofische godsleer. Hij is ook niet de lieve pappa van het hedendaagse christendom. Hij heerst met overweldigende kracht over de wateren van de chaos en Hij is het zelf die hen opzweept, eerst om zijn volk door het droge te leiden en toen om het leger van de farao te verdrinken, al de paarden, al de wagens, al de ruiters en al het voetvolk, zoals het steeds weer wordt herhaald naarmate het drama zich opbouwt. God maakt geschiedenis. Hij scheidt drama. Hij leeft.

Woord vooraf

Soms kom je bij het Bijbellezen hoofdstukken tegen die je moeilijk kunt plaatsen of volstrekt niet begrijpt. Die moeite kan heel verschillend van aard zijn. Veel mensen hebben moeite met het geweld in de Bijbel. Wat moeten we met de opdracht om alle bewoners van het land dat aan Israël beloofd was uit te roeien? Wat moet je met emotionele teksten over God, waarin Hij huilt of kwaad is?

God past niet in onze ideeën of systemen. Hij is geen geordende en voorspelbare persoon. Hij is de levende, die handelt, reageert, initiatieven inzet, altijd weer anders is en onverwacht optreedt. Wie wil dat God garant staat voor een rustig ordelijk leven en een ongestoord bestaan, moet de Bijbel dicht laten. Die kan hooguit een kleine bloemlezing van mooie teksten op tegeltjes of in dagboekjes verzamelen. De Bijbel gaat niet over een vredig bestaan in de omgang met God. Als er niets gebeurt is dat volgens de profeten beangstigend. Is God

er nog wel? Want als Hij er is, dan vliegen de stukken eraf en staan we verbijsterd. Zijn aanwezigheid kost ons moeite en daarom levert zijn Woord ons moeilijkheden op.

Soms zijn dat hele simpele moeilijkheden, zoals historische gegevens die niet kloppen of een zoon die twee jaar ouder is dan zijn vader. Wie denkt dat in de Bijbel alles in alle opzichten klopt, komt in de grootste moeilijkheden bij zulke teksten. Blijkbaar bekommert de Heilige zich minder om sommen en jaartallen dan wij doen. Hij heeft wel andere dingen met ons te bespreken.

De meeste moeilijkheden worden veroorzaakt doordat het beeld van God dat wij hebben overhoop wordt gehaald als we de Bijbel lezen. Het helpt ook niet ons godsbeeld bij te stellen. Niet voor niets heeft Hij een beeldverbod ingesteld. Hij laat zich niet vangen in onze beelden. Er zijn echter ook problemen die niet zozeer met ons godsbeeld te maken hebben als wel met de taal en de cultuur waarin de Bijbel geschreven is – of beter: de talen en culturen waarin deze geschreven is. We bekijken teksten makkelijk vanuit ons eigen perspectief, hebben ons al een mening gevormd over een gelijkenis zodra er een woord valt, terwijl die gelijkenis in de tijd dat deze werd bedacht heel andere dingen opriep. Bij een schaapherder komt ons de vreemde, stille heide van de Veluwe in gedachten, maar in Bijbelse tijd waren schaapherders rabauwen, cowboys van het wilde westen voordat ook die getemd werden in stripboeken.

En dan is er nog de moeilijkheid dat we ons de volheid van Gods trouw, het besef van zijn aanwezigheid niet kunnen voorstellen. ‘God is in ons midden’, wordt er in de kerk gezongen. Maar het besef wil niet echt doordringen. Zo dringt ook de betekenis van de diepste teksten over liefde, trouw en aanwezigheid moeilijk tot ons door.

Dit boek gaat over teksten waar we in bijzondere mate met deze moeilijkheden in het verstaan worden geconfronteerd. De hoofdstukken bestaan uit Bijbelstudies, afgewisseld met preken die de afgelopen jaren gehouden zijn. Het gaat er niet om dat dé uitleg hier wordt gepresenteerd. Het is zoeken om te verstaan, een nieuw perspectief bieden. Dat wil allerm minst zeggen dat elk de tekst op zijn of haar eigen manier kan uitleggen. Het is vechten om waarheid te vinden – om te luisteren naar Hem die de Waarheid is, in het besef dat Hij elk verstaan te boven gaat en we nooit met Hem klaar zijn, omdat Hij lééft.

1

Vredig en stil

⁸Vannacht had ik een visioen. Ik zag een man op een voskleurig paard. Hij stond tussen de mirtenstruiken aan de oever van het diepe water, en iets verderop stonden nog meer paarden: roodvossen, goudvossen en schimmels. ⁹‘Wat betekent dat, mijn heer?’ vroeg ik, en de engel die met mij sprak antwoordde: ‘Ik zal je laten zien wat dit betekent.’ ¹⁰De man die tussen de mirtenstruiken stond zei: ‘Dit zijn de ruiters die de HEER heeft gestuurd om de aarde te doorkruisen.’ ¹¹De ruiters zeiden tegen de engel van de HEER, die tussen de mirtenstruiken stond: ‘Wij hebben de hele aarde doorkruist. Overal is het vredig en stil.’ ¹²Toen riep de engel van de HEER uit: ‘HEER van de hemelse machten, hoe lang zal het nog duren voor U erbarmen toont met Jeruzalem en de steden van Juda, waarop U nu al zeventig jaar verbolgen bent?’ ¹³Daarop antwoordde de HEER de engel die met mij sprak met troostende en bemoedigende woorden, ¹⁴en de engel droeg mij op te verkondigen: ‘Dit zegt de HEER van de hemelse machten: Brandend van liefde neem Ik het op voor Jeruzalem en Sion, ¹⁵en ziedend van woede ben Ik op de zelfgenoegzame volken. Ik had mijn toorn immers al weer laten varen, maar zij hebben mijn volk steeds harder aangepakt.’ ¹⁶Daarom – zegt de HEER – keer Ik vol erbarmen terug naar Jeruzalem.’

Zacharia 1:8-16

Overall is het vredig en stil. Het is een ideale wereld. Niemand verlangt immers naar rampen en oorlogen. Het is een geschenk van God als alles vredig en stil is.

Nu noemen mensen de situatie vaak vredig en stil, terwijl er van alles aan de hand is. Ze sluiten hun ogen voor het geweld en voor het leed van anderen. Vooral politici hebben de neiging de situatie rooskleuriger voor te stellen dan die is. Hier gaat het echter niet over mensen die oppervlakkig de problemen negeren of om politici die de boel willen sussen. God zelf heeft onderzoek laten doen. Ruiters zijn in opdracht van Hem de hele wereld rond gegaan. Ze hebben grondig inspectie gehouden en zij komen met hun rapport: 'Wij hebben de hele aarde doorkruist. Overall is het vredig en stil.' Zelfs als God een grondig onderzoek instelt blijkt er nergens iets aan de hand. Overall is het vredig en stil.

Wat zou het fijn zijn als God in onze tijd ook zo'n onderzoek zou instellen en met hetzelfde resultaat. We hebben zo'n onderzoek niet nodig om te ontdekken dat lang niet alles vredig en stil is. We komen zelfs aan de oorlogen in Syrië en Jemen niet meer toe omdat we alle aandacht gebruiken voor de problemen die het coronavirus veroorzaakt. Er is genoeg dat onze rust verstoort. Wat een heerlijke tijd moet het dan ook geweest zijn toen Zacharia zijn profetieën begon en niets de rust verstoortte. In zo'n tijd blijft er maar één ding over: een loflied aanheffen om de HEER te danken.

De reactie in het boek Zacharia is heel anders. Het klinkt als een noodkreet: 'HEER van de hemelse machten, hoe lang zal het nog duren voor U erbarmen toont met Jeruzalem en de steden van Juda, waarop U nu al zeventig jaar verbolgen bent?' Hoe lang duurt het nog voordat er iets gebeurt? Volgens de

profetie zitten we helemaal niet te wachten op rust en vrede, maar op actie. Jeruzalem is al tientallen jaren een puinhoop en niemand doet er iets aan. Zelfs de HEER doet er niets aan. Daarom wordt Hij aangeroepen. 'God, doe alstublieft wat.'

Nu is het niet de profeet die dit roept, maar de engel van de HEER. De engel van de HEER staat voor Gods presentie in de wereld. Als God zelf in de wereld rondkijkt en ziet wat de toestand daar is, roept Hij zelf dat er iets gebeuren moet. God vindt zelf dat er ingegrepen moet worden om Jeruzalem te herstellen – en wie kan anders ingrijpen dan Hij zelf? En dat zal gebeuren. Dat moet de profeet de mensen gaan zeggen.

Alles is vredig en stil. De profeet moet daarom troostende en bemoedigende woorden tegen de mensen in Jeruzalem zeggen. Je zou het omgekeerde verwachten: als de hele wereld in brand staat heb je bemoediging nodig en als het vredig is een loflied. Hier is het omgekeerd. Als de stad van God verwoest is en het koningschap dat regeert in Gods naam is verdwenen, dan is het een troost als God gaat ingrijpen. Het is een bemoediging te horen dat God ziedend van woede is. En als God ziedend is – berg je dan maar. Het lijkt vreselijk, maar de getrouwen in Israël verheugen zich, want zij weten dat achter het vuur van Gods toorn Gods brandende liefde voor Israël zit.

Als de wereld niets meer heeft met het koninkrijk van God dan bidt zijn volk: 'Uw koninkrijk kome.' Het bidt dat God iets gaat doen. En tot hun bemoediging wordt gezegd dat God woedend is en gaat ingrijpen. De macht van hen die Israël verdrukken wordt gebroken. De HEER zelf had hen ingehuurd, maar nu is het genoeg. Wat een vreugde zal dat zijn als de rust in de wereld voorbij is en de vrede gebroken wordt!

Dit brengt een tekst uit het Nieuwe Testament in gedachten. We zouden kunnen denken dat in het perspectief van Christus alles anders geworden is. Nu is de vrede aangebroken. Nu is het vrede op aarde en mensen van het welbehagen leven in de rust van het koningschap van God dat is aangebroken. Maar ook in het Nieuwe Testament worden de dingen op de kop gezet. In Openbaring 6 ziet de apostel in zijn visioen de heiligen die ter dood zijn gebracht. Zij zingen een lied tot God. Het is geen lied van de overwinning door de dood heen. Het is een klaaglied, een roep tot God om hun eindelijk eens recht te doen. Ze roepen luid: 'O heilige en betrouwbare Heer, wanneer zult u de mensen die op aarde leven eindelijk straffen en ons bloed op hen wreken?' (Openb. 6:10).

Ook de kerk, juist zij die het meest symbool zijn voor de kerk, de martelaren die trouw zijn geweest tot in de dood, schreeuwen erom dat God iets doen gaat. En ook zij worden bemoedigd: er wordt gezegd dat ze nog even, een korte tijd wachten moeten, maar dat God dan orde op zaken gaat stellen. Er moeten eerst nog meer martelaren gedood worden. En dan volgt een heel boek met rampen die de wereld teisteren. Het moet afgelopen zijn met de macht van de volken die hen die trouw zijn aan de HEER naar het leven staan. Troost en bemoediging is zowel voor Johannes als voor Zacharia dat God in ziedende woede gaat optreden in de wereld.

Dit doet ook denken aan een tekst van een vroegere profeet, Habakuk, een eeuw voor Zacharia. Toen was er rumoer genoeg in de wereld. Er was oorlog en er was droogte. Zelfs de vijgenbomen bloeiden niet meer en de wijnstokken leverden niets meer op. Het was in de tijd dat Israël nog in het land woonde en Jeruzalem nog niet was verwoest en een nazaat

van David daar regeerde. Alleen was het volk toen ongehoorzaam aan Gods goede geboden. Er was uitbuiting en geweld tegen weerlozen. Goden van andere volken werden gediend omdat die voorspoed en macht beloofden voor de machtigen en machtigen willen altijd meer macht en daarom dienden ze deze goden. Dat was voor Habakuk een verschrikking. Maar er was reden voor Hem om de HEER te loven, niet omdat alles rustig en stil was, maar omdat God iets deed. De ene ramp volgde de andere. De HEER was opgestaan tegen alles en allen die Hem tegenstonden en zijn goede geboden negeerden voor hun macht en hun geld. Daarom eindigt de profeet zijn boek met een loflied: 'Omdat de vijgenboom niet bloeit, de wijnstok niets voortbrengt, de oogst van de olijfboom tegenvalt, er geen koren op de akkers staat, er geen schaap meer in de kooien is en geen rund meer binnen de omheining – zal ik juichen voor de HEER, jubelen voor de God die mij redt' (Hab. 3:17v).

Het is een bekende tekst, ook en vooral in christelijke kring. Alleen is dat eerste woord net anders vertaald. Er staat dan 'hoewel' of 'ook al' in plaats van 'omdat'. Je kunt het zo vertalen, ook al is dat niet de eerste betekenis van het Hebreeuwse woord dat er staat. En het verband wijst ook niet in die richting. De vraag is hoe je omgaat met rampen die de wereld treffen. Zeg je dan: 'We zien dat er veel ellende is, maar gelukkig is God met ons en daarom zullen we, wat er ook gebeurt, de HEER loven'? Of zeg je: 'Gelukkig dat God eindelijk optreedt en deze rampen geeft. Loof de HEER!'

Dat wil niet zeggen dat die rampen ook voor de gelovigen niet moeilijk zijn. Jezus heeft daarover gezegd: 'Als die tijd niet verkort zou worden, dan zou geen enkel mens worden gered; maar omwille van de uitverkorenen zal die tijd worden verkort' (Mat. 24:22). Ook gelovigen lijdten onder geweld en ziekten. Zij

weten dat het goed is dat God een eind maakt aan het kwade en de boosdoeners straft, maar ook het leven van de goddelozen gaat hun ter harte, net als de HEER geen behoefte heeft om goddelozen te vernietigen. Hij heeft liever dat ze zich bekeren en leven (Ez. 33:11). Daarom matigt Hij zijn woede en stelt Hij die uit. Habakuk kent ook die ambivalentie. Hij bidt dat God orde op zaken gaat stellen: 'Breng het in deze tijd tot stand, maak het in deze tijd bekend.' Maar hij zegt er meteen bij: 'Maar toon uw mededogen als het tumult losbarst' (Hab. 3:2). Het is nodig dat er een eind komt aan de goddeloosheid maar het is zo gruwelijk dat zelfs de profeet die er om roept, vraagt om inperking. Want hij is een profeet van de HEER die barmhartig is.

Daarom wacht de HEER met orde op zaken stellen tot zelfs de engel die Hij zelf heeft gestuurd gaat roepen: 'Hoelang duurt het nog voordat U iets doet?' God kan wel eindeloos geduld hebben met de goddelozen, maar dat gaat wel ten koste van hen die lijden onder hun onrecht. En uiteindelijk leidt het ertoe dat niemand meer zijn Naam heiligt en niemand zich iets meer aantrekt van zijn wil. Daarom is het goed dat de stilte wordt doorbroken. Dat heeft Habakuk tot zijn vreugde gezien en dat hebben Zacharia en Johannes ter bemoediging te horen gekregen.

De consequenties van dat ingrijpen van God zijn vreselijk. Er zal op losgeslagen worden als met smidshamers (Zach. 2:3v). De zon zal worden verduisterd (Openb. 9:7), het bloed zal over de straten stromen tot het bit van de paarden (Openb. 14:20) en mensen zullen kreunen onder besmettelijke ziekten (Hab. 3:5). 'En ik zal de HEER loven,' zegt Habakuk dan. Want God treedt op! Laten de heidenen eindelijk eens weten dat ze mensen zijn (Ps. 9:21) en niet alles kunnen doen door alleen maar aan zichzelf te denken – God vergetend en elkaar vergetend.

Er zijn Bijbelteksten waarbij je denkt:
'Hoe kan dit in de Bijbel staan?'

God past niet in ons systeem en zijn mensen passen niet in een systeem. Hij leeft en zijn mensen leven met Hem. Leven is dynamiek. Leven met elkaar is reactie. Leven is spanning. Soms wordt die tot ondraaglijke hoogte opgevoerd. Wat moeten we met het verhaal van Ananias en Saffira? Is Gods relatie met Israël een slecht huwelijk? Waarom wordt de onrechtvaardige rentmeester geprezen? Als de wereld waarin we leven Gods wereld is, wie heeft dan het script van dat verhaal geschreven? Het is het script voor de viering van de bevrijding. Aan de bevrijding gingen veel bloed, zweet en tranen vooraf.

BRAM VAN DE BEEK is emeritus hoogleraar symboliek van de Vrije Universiteit in Amsterdam en bijzonder hoogleraar systematische theologie aan de Universiteit van Stellenbosch (Zuid-Afrika).

Over *Wij geloven*:

'Een waardevol boek voor iedereen die op zoek is naar het geloof dat christenen met elkaar verbindt.' *Trouw*

ISBN 978 90 435 3536 6 | NUR 700

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

9 789043 535366 >